

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА: МАРИЯ БАГАШЕВА-КОЛЕВА, **CORRELATES OF DIMINUTIVENESS** **IN ENGLISH, RUSSIAN, AND BULGARIAN** **(MEANS OF EXPRESSION AND FREQUENCY OF OCCURRENCE)**

ОТ: проф. д-р Лилия Илиева

Темата, разработена в труд за получаването на научната и образователна степен „доктор по филология“, е дисертационна и позволява постигането на стойностни научни резултати, което е и реализирано в труда. Въпросите, свързани с деминутивността, обикновено остават встрани от основните проблеми на лингвистиката и на тях им се посвещава внимание по изключение. Това е една от причините за актуалността на темата. Така, както е формулирана в труда, тя включва съпоставително изследване върху материал от три езика, два от които са славянски. Поради това тя притежава известна степен на сложност, която не е представлявала затруднение за авторката, специалист по англицистика и носител и на двата славянски езика: руски и български.

Добре е известно, че деминутивността в славянските езици е представена чрез необикновено голям брой деминутивни суфикси, а в праславянски съществува и специално склонение на съществителните, с които се означават малки животни - **ent* склонението, от което са наследени в българския суфиксът *-ет-* и руското му съответствия *-ят-*, срещани днес в някои от формите на названия като *агн-ет-а*, *тел-ет-а*, *пил-ет-а* и т.н. (съответно, в руски *ягн-ят-а*, *тел-ят-а*, *цыпл-ят-а* и тн.). В същото време, този суфикс се е формализирал и днес се среща и в други съществителни, които нямат връзка с класа на „малките животни“, напр., бълг.

мор-ет-а, *шии-ет-а* и т.н., като това е само един от сложните процеси, които е претърпяла деминутивността в исторически план по отношение на славянските езици, и е една от причините за сложностите при тълкуването им в срез на съвременното състояние на езиците.

М. Багашева-Колева е избрала за изходен език английския, а двата славянски езика - за езици-цел. Това е много подходящ подход, той като позволява да се отграничи кръгът на действително деминутивните форми в славянските езици от формално идентични с тях форми, които обаче изразяват не деминутивност, а са развили други значения. Един пример, който си спомням още от лекциите по българска лексикология в първи курс при проф. Ст. Стоянов, илюстрира добре процеса, в който с деминутивни суфикси се образуват имена с други референти и ще го цитирам по памет: „Сега идва Нова година и много хора купуват на децата си **камионче**. Обаче **камионче** не означава „малък камион“, а „вид детска играчка“.

Друг проблем с отграничаването на деминутивността в славянските езици е свързан с оценъчното (аксеологичното) изразяване, което се извършва отново чрез думи, образувани с деминутивни суфикси. Това добре се илюстрира от мнението на една английска преводачка от руски, на което се позовавам отново по памет, и в което тя каза, че преди на английски руските форми *матюшка* и *батюшка* са били превеждани като *little mother* и *little father*, но това вече е в далечното минало.

Първата глава на труда е посветена на теоретични въпроси, свързани с тълкуването на деминутивността. Те засягат както проблеми на дефинирането ѝ, така и калсифицирането ѝ като словообразователна или, напротив, словоизменителна категория. Авторката е показала добро познаване на научната литература по въпроса (по правило - нова и актуална) и добросъвестно излага различните гледни точки.

В славистиката морфемите, които изразяват деминутивност, се разглеждат обикновено в диахрония, тъй като повечето от тях са наследени от праезика и са различни преобразования на прастария суфикс *-к-, който се е свързвал с тематичните гласни и е търпял промени по законите на трите палатализации.

Английският език се отличава много по отношение на деминутивността от славянските езици и се смята за твърде беден откъм средства за изразяването ѝ, но не е лишен от тях, а наборът от средства, с които се предават значенията „малък размер/количество“ има различни интерпретации. Една от тях е да се приеме съществуването на „аналитична деминутивност“, концепция, към която дисертантката се отнася одобрително. „Аналитичната деминутивност“ се появява в лингвистиката като част от по-общата тенденция да се търсят аналитично изразени категории в английския език, ако тези категории се срещат в системите на други езици. Известна е например концепцията за аналитичния глаголен вид. Това е твърде спорно гледище. Авторката обаче има право на своята гледна точка, още повече, че тя е изразена в англицистиката и отхвърлянето ѝ би било самостоятелна задача, встрани от задачите на конкретния труд. Английският материал обаче дава някои много интересни модели, които авторката е разгледала, и които са от голям интерес за езикознанието.

Втората глава на изследването (Diminutiveness across languages. A cross-linguistic overview”) е посветена на начините, по които деминутивност се изразява в различни езици.

Естествено, първият език, който е разгледан, е английският. Направен е интересен преглед на различните форми на английския език (британска, шотландска, американска, австралийска) по отношение на деминутивността. Особен интерес представя прегледът на средствата за изразяване, които са разделени в два класа: синтетични деминутиви и аналитични деминутиви.

За образуването на синтетичните деминутиви служат двата префикса: *mini-* (от латински) и *mikro-* (гръцки през латински). Разгледани са и 28 (sic!) деминутивни суфикса с различен произход, който обичайно се прибавят към съществителни имена. Особено интересен е суфиксът *-ie* (*-eu*, *-ie*, *-y*), който е собствено английски и който се е

интернационализирал - намираме го и при умалителни лични имена в българския, от типа на *Боби, Ели, Жори* и т.н., както и при по-специален клас апелативи (*мами, баби, деди, чичи* и т.н.). Любопитен за българистиката е също и суфиксът *-let*, който е образуван чрез декомпозиция от френския по произход суфикс *-et* и консонант *-l* от предходната морфема, който обаче се свързва синхронно (по впечатление) със стари елементи, изразяващи деминутивност, поради *-l*, напр. - англ. *little*, английския и немски суфикс *-ling*, немския суфикс *-lein*. Това е интересно, защото и в българския език има суфикс *-ле* (*носле, вратле, братле* и т.н.), в които консонантът *-л* се разглежда като декомпозиран от предходна морфема, в резултат на което първичният суфикс *-е* се е разширил. Но произходът му може да бъде и друг.

Отбелязана е и редупликацията като модел, който е свързан и с прибавянето на суфикса *-ie*, при форми от типа на *Annie-Pannie, piggy-wiggie* (стр. 70), върху които и аз имам стара публикация, където ги разглеждам като елементи от „псевдодетския“ език - език, съдържащ форми, за които възрастните си въобразяват, че приличат на детски. За тези конструкции е задължително вторият елемент да има или да получи билабиално (по-рядко: лабиодентално) начало и са представени в български конструкции от типа на *елин-пелин, косе-босе* и други, но се смятат за особено типични за угрофинските езици, където се описват като основна част на словообразуването.

След това авторката прави преглед на изразяването на деминутивност в руския език, като е посочила и обилната литература по този въпрос.

При класификацията на суфиксите се е придържала към схемата на Братус, която предлага различаването на три степени на умалителност. След това са разгледани случаите с изразяване на умалителност при прилагателните имена; при наречията и при глаголите, като навсякъде е приведен и езиковият материал, илюстриращ явленията.

Умалителността в българския език е разгледана с добро познаване на скромната литература по въпроса. Доста изненадва използването на термина OLD CHIRCH SLAVONIC (стр. 108), тъй като българските лингвисти (и не само българските) означават този език обикновено като Old Bulgarian. Този термин (Old Bulgarian) е използван в миналото от Август Шлайхер, Карл Бругман, Август Лескийн, Ленард Блумфийлд и много други, но действително напоследък в световната лингвистика той се използва рядко и преимуществено - от немски учени. Разбира се, ако употребата на OLD CHIRCH SLAVONIC от авторката се дължи на концепция, той може да бъде дискутиран и евентуално - приет, но вероятно се дължи просто на недоглеждане.

Внимателно е направен прегледът на умалителните суфикси, които, поради сложната конструкция на славянската дума, понякога се сегментират трудно. Така, на стр. 116 съществителното *старче* е посочено като образувано със суфикс *-че* и вероятно е нормално носител на езика да сегментира също тук суфикс *-че*. В случая обаче суфиксът е *-е*, а */ч/* е на мястото на */ц/* в *стар-ец* поради редуването на резултатите на първа и трета палатализация. Нещо повече, в случая (както и в „отче“) е налице преосмислена стара звателна форма, която, поради архаичната вече фонетика, е

недостъпна за сегментиране само с езиковата интуиция на носител на езика. Също и на стр. 118 неправилно е посочена форма *крачец* като образувана от суфикс

-чец, тъй като тук суфиксът е *-ец*, прибавен към основа *крак-* и с промяна на морфемния шев по аналогия със стара първа палатализация (поради което формата не е **кракец* и не е **кракчец*). Отново езиковата интуиция на носителя на езика не е достатъчна за правилното сегментиране. На стр. 124 не съвсем точно е обяснено сливането на суфиксите *-це* и *-ице* в примери като *слънчице*, *сърчице* и подобни. Напълно е възможно такова да е било тълкуването на примерите в източниците, използвани от авторката - у нас проблематиката на деминутивността е малко маргинална. Но и когато се използват примери от чужд труд, те подлежат на проверка.

Тук подчертавам, че става дума за незначителни недоглеждания, които не променят характера на внимателно направения преглед на суфиксите и отличното им илюстриране. Същото се отнася и до цитираните примери на стр. 126 - праславянски примери, записани с кирилица (което не е прието), също и некоректното записване на примерите от старобългарски, наричан и тук „Old Chirch Slavonic“, което не е прието в българската лингвистика.

Третата глава е наречена „*Data Analysis*“ и се основава върху българските и руските преводи на приказките на Оскар Уайлд; „Чичо Томовата колиба“ на Х. Бичър-Стоун; двете книги за Алиса на Луис Карол и „Мечо Пух“ на А. А. Милн. Статистически обработените резултати водят авторката до извода, че съотношението на деминутивите в английски, български и руски количествено се изразява като 3 : 5 : 8, т.е. българският заема междинно положение между английския и българския език. Резултатите са приведени и поотделно за всяка от творбите. Въз основа на своите наблюдения авторката е формулирала и редица изводи, които могат да се интерпретират и независимо от нейната теоретична рамка, т.е. - имат стойност на емпирично получени резултати.

Трудът на Мария Колева-Багашева представлява ценно и оригинално изследване в пренебрегвана област: деминутивността в езика, при това - върху материал от три езика, два от които са славянски. Авторката се е сблъскала с множество теоретични трудности, които е решавала съобразно своите виждания и съобразно положенията в съвременната лингвистика. Показала е отлично познаване на езиковедската литература в областта и подготовката на добър лингвист. Трудът показва един добросъвестен изследовател, който последователно е проучил областите на езиковата умалителност в английския, руския и българския език, както в плана на парадигматиката, така и в плана на синтагматиката (върху конкретен текстов материал, сполучливо подбран съобразно темата).

Дисертацията е добре структурирана и в нея последователно се развива зададената докторска теза, съобразно вътрешната логика на труда. Трябва да се подчертае тук не само ролята на личните качества на дисертантката, но и на нейната научна ръководителка д-р Яна Чанкова, която ни се представя тук и в ролята на

грижлив научен наставник и помощник, макар самата тя да е млад учен (с впечатляващи научни изяви и ценна културна дейност).

С голямо удоволствие и интерес приех честта да бъда член на научното жури за защитата на докторската дисертация на госпожа Мария Багашева-Колева. Една от многото причини за това е, че на практика научната продукция на Катедрата по германистика и романистика при ФФ на ЮЗУ ми е на практика непозната. Подобно е положението и с останалите ми колеги от Катедрата по български език в нашия университет, което не е съвсем добра традиция. Тъй като лингвистиката е на практика единна наука, мисля, че в някои случаи бихме могли да си бъдем взаимно полезни с мнения и впечатления, при положение, че работим в един и същ факултет и на практика филологическата общност в страната не винаги ни приема като два различни филологически мини-центъра (каквито сме на практика), без да смятам това за особено полезно.

Затова ще посоча, че някои дребни технически въпроси, свързани например с наличие/отсъствие на т. нар. „оксфордска запетая“, щях да задам на предварителното обсъждане, ако бях имала честта да присъствам и на него. А при разработването на докторски дисертации възникват и множество дребни технически проблеми.

Авторката по необходимост е трябвало да вземе отношение още в заглавието си, представено на български език в автореферата, дори по въпроса за правописа на основен термин, какъвто е „деминутивност“ и неговите производни. В българския език, под руско влияние, названието обикновено се изписва в етимологизиран вид, за разлика от езиците в сферата на латиноезичното средновековие, където се е наложила късната латинска форма: с правопис на представката като di-, откъдето и английският термин е diminutiveness. Спирам се на тези несъществени въпроси, тъй като заглавието на труда е първото, с което се среща всеки читател, и тъй като това показва и че авторката е трябвало да преодолява трудности от най-разнообразен характер, включително и технически, свързани с правописните ни неразбории.

Трудът „Correlates of Diminutiveness in English, Russian, and Bulgarian“ на Мария Багашева-Колева е задълбочено и изчерпателно изследване, което представя в добра светлина своята авторка, катедрата, която го е апробирала за защита, а също и Филологическия факултет.

С пълно убеждение ще гласувам ЗА присъждането на научната и образователна степен „доктор“ на неговата авторка.

3 февруари 2015 г.,

БЛАГОЕВГРАД

ПОДПИС:

(Проф. д-р Лилия Илиева)